

فلسفه هندی

● حسین مطیعی امین

کتاب ، تدوین دو جلد پیوسته بود که با پیشنهاد پرفسور ماکنزلی، به دو جلد از هم تبدیل شد. جلد اول به مباحثات منطقی و نیازهای عملی زندگی پرداخته است. یعنی به آن دسته از مباحثات که پرهیز از آنها مشکل است و پاسخ به سوالات مذهبی خوانندگان که کمتر رنگ فلسفی دارد؛ جلد دوم آن صرف در غالب فلسفه است و مباحث فلسفی. « (ج ۱ / ص ۱۱).

کتاب فلسفه هندی به طرح مباحثات تفکر هندپراخته است و سعی دارد با تماس تنگاتنگ با متون مقدس هندوان، راه تازه‌ای را در دنیای سنتی هندیشاید و تفکر غربی و میراث گذشته هندویی را بر آن سرزمین تفسیر و تبیین نماید.

این کتاب دو جلدی در سه فصل سامان یافته است. ۱- دوره ودایی؛ ۲- دوره حماسی؛ ۳- مکاتب ششگانه برهمنی. دو فصل اول در جلد اول و فصل سوم در جلد دوم شرح و تفصیل شده است.

دوره ودایی (۵۰۰-۲۰۰۰ ق.م)، دوران وادهاست که مهمترین منبع درباره نخستین آئین هندو آریایی به شمار می رود. این دوره، پس از هجوم آریایی‌ها به شمال هندوستان و بعد از زد و خوردهای زیاد با اقوام دراویدی و دیگر بومیان و استقرار این قوم آغاز می شود و تا دوره حماسی ادامه می یابد. مولف در این فصل سعی دارد در تفسیر سنت باستانی هندو، راهکارهای معاصر غرب و روند توسعه قرن بیستم را جستجو کند.

دوره حماسی (۲۰۰۰-۶۰۰ ق.م)؛ در این دوره که هند فاقد قدرت نیروی مرکزی بود، داستان‌های حماسی، نیروی تازه‌ای به سکنه شبه قاره داد و دانش اوبانیشادها که تا پیش از آن از علوم سری قلمداد می شد در دسترس عامه قرار گرفت و مذهب سنتی دستخوش تحول و تطور عمیقی گردید. خصوصیت این دوره در مقایسه با دوره قبل، توجه به خداپرستی است. به عبارت دیگر، هندوییزم در دوره حماسی، از عناصر خیالی و اندیشه‌های مالورایی دوره اوبانیشادی تا حدود زیادی برکنار شد و تلیث هندویی جایگزین خدایان دوره‌های پیشین گشت و بازسازی آئین برهمنی بر مبنای این اعتقاد که هر گاه جهان از ظلم و فساد و تباهی پر شود، خلوند به صورت آدمی یا غیر آن ظاهر می شود تا جهان را اصلاح کند آغاز شد. این اعتقاد در مذهب هندو نخستین بار در منظومه بهگود گیتا عرضه شد. منظومه‌های مهابهارات، رامایانا و بهگود گیتا متعلق به همین دوره است. مکتب‌های فلسفی و اصلاح طلب مانند جینیسم و بودایسم در همین دوره به ظهور می رسد. فلسفه

با گسترش آموزش‌های انگلیسی و مسیحی در هند، تاریخ اندیشه در این سرزمین با شماری از اصلاح طلبان و فیلسوفان روبروست که با استناد بر متون و عقاید هندوان، تفسیر و تعبیرهای جدیدی را رواج دادند. اولین دوره رویارویی هندوان با غرب و سنت‌های آن در اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم میان هندوان و مسیحیان کنش و واکنش‌هایی به وجود آورد، نه بدان معنا که مسیحیت بر هندوئیسم با برعکس غالب شود، بلکه رهبران هندوئیسم بر آن شدند، تانکات قابل درک مسیحیت و هجوم آن را بر هندوان معنی کنند؛ در نتیجه شاخه‌های جدیدی در اندیشه و تفکر هندوان احیاء شد.

رادا کریشنان* (۱۸۸۹-۱۹۷۵ م) که یکی از اندیشمندان متاخر هندو است، بر تعامل مسیحیت و هندوئیسم کوشید. وی در کتاب معروف خود فلسفه هندی می گوید: «هدف من تنها نقل دیدگاه‌های هندی و شرح آنان نیست، بلکه این مباحثات را با تکیه بر سنت تفکر غربی آورده‌ام. تحلیل‌ها و توازن‌ها میان این دو نظام فکری نشان می دهد که این دو چندان از یکدیگر دور نیستند.» (ج ۱ / ص ۱۰). وی در این کتاب سعی دارد، مباحثات عقلی هندوئیسم را به طریقی روشن ارائه دهد و ادراک شرقی را با اصطلاحات غربی در شیوه‌ای نیکو گره زند، می گوید: «هر چند جهان در جنبه‌های ظاهری تغییرات قابل ملاحظه‌ای داشته است، اما در جوهر خود تغییر شگرفی برای آن متصور نیست. قوای قدیمی شکم و شهوت، ترس باطنی و... دائم جزو ذات آدمی بوده و علایق حقیقی انسان، عمق اندوه مذهب و مصائب شگرف فلسفه جایگزین چیزهای مادی نشده است. اندیشه هندی فصلی از تاریخ تفکر انسان و پر از معانی حیاتی برای ماست. باور اندیشمندان بزرگ هرگز مطلق نیست، آنان پیشرفتی را احیا می کنند که به نابودی آنان می انجامد. گاهی باستانی ترین توهمات در قالب معاصر، ما را به لرزه می اندازد، چرا که بیش باطنی آن هیچ بیوندی بانجدد معاصر ندارد.» (ج ۱ / ص ۷).

فلسفه هندی / Indian philosophy همان طور که گفته شد یکی از آثار سترگ و معروف پرفسور رادا کریشنان است. این اثر در دو جلد در سال ۱۹۲۳ م به زبان انگلیسی در دهلی نو به چاپ رسیده و چندین بار تجدید چاپ شده است. مولف درباره طرح تدوین کتاب خود می گوید: «طرح اولیه

Indian Philosophy

Centenary Edition

Volume One

S. RADHAKRISHNAN

- Indian philosophy
- S. RADHAKRISHNAN
- vol: 1 (738P); vol: 2 (807P)
- Dehli 1991

هدف من تنها نقل دیدگاه های هندی و شرح آنان نیست، بلکه این مباحثات را با تکیه بر سنت تفکر غربی آورده ام. تحلیل ها و توازن ها میان این دو نظام فکری نشان می دهد که این دو چندان از یکدیگر دور نیستند. (رادا کریشان)

هندی به طور مفصل از هر یک از این مکاتب و سیر عقلی و تاریخی آنها بحث می کند و ارتباط آنان را با متون مقدس می سنجد.

جلد اول کتاب در یازده قسمت سامان یافته است:

۱- پیشگفتار، شامل بخش هایی مانند قالبهای عمومی فلسفه هندی - موقعیت طبیعی هند - قلمرو جاذبه روشنفکری - فردیت فلسفه هندی - تاثیر غرب - قالب معنوی تفکر هندی - معنویت قرین با حیات و مذهب - تاکید بر ذهنیت - اساس روانشناسی متافیزیک - دستاوردهای هندی در علوم ایجابی - نتایج نظری و تحلیل های علمی - طلوع شرق، ایده آلیسم یگانه گرایانه - چندگانگی، عدم ثنویت - وحدت محض - اصلاح اعتقاد به وحدت و وحدت پنهان - خدا همه چیز است - ذات شهودی فلسفه - ...

۲- (دوره ودایی)، سروده های ریگ ودا شامل بخش هایی مانند چهار ودا - اهمیت بررسی سروده ها - تاریخ تصنیف - دیدگاه های متفاوت آموزه های سروده ها - گرایش فلسفی سروده ها - مذهب - دوا / Deva طبیعت گرایی و آئین تشبیه - آسمان و زمین - وارنا / Vama - ...

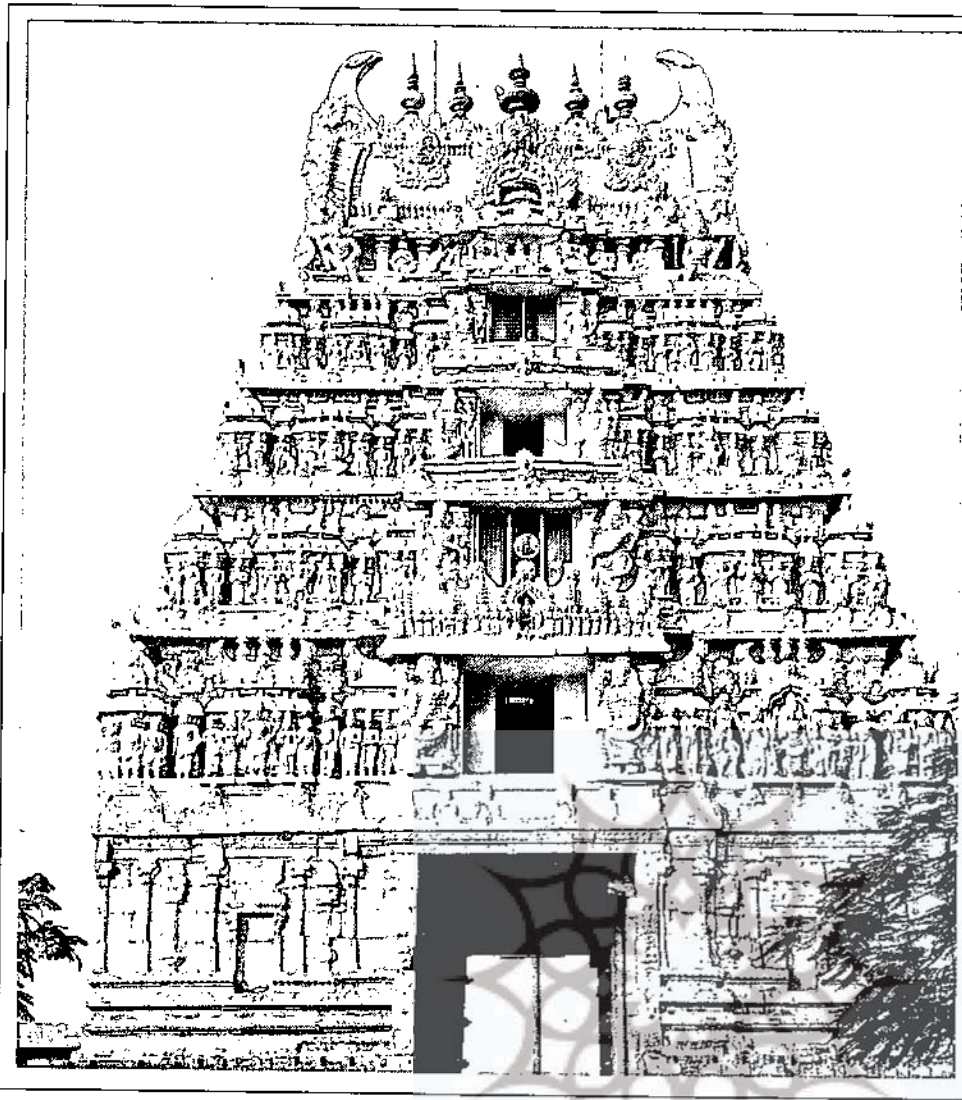
۳- انتقال به اوپانیسادهای شامل بخش هایی مانند قالب عمومی اترووا ودا - تقابل فرهنگها - مذهب نخستین اترووا ودا - جادو و تصوف - یاجور ودا - ...

۴- فلسفه اوپانیسادهای شامل بخش هایی مانند پیشگفتار - سرشت سیال و بی نهایت آموزه های اوپانیسادهای - پژوهش گران غربی اوپانیسادهای - تاریخ نخستین اوپانیسادهای - قرن اندیشمندان بزرگ - سروده های ریگ ودا و مقایسه با اصول اوپانیسادهای - تاکید بر یگانگی همراه سروده ها - انتقال مرکزیت از عینیت به ذهنیت - بدبینی اوپانیسادهای - بدبینی تضمینی مفاهیم سمسرا / samsara - ...

۵- (دوره حماسی) مادی گرایی شامل بخش هایی مانند دوره حماسی از ۶۰۰ ق.م تا ۲۰۰ میلادی - جنبش روشنفکری - آزادی اندیشه - تاثیر اوپانیسادهای - وضعیت سیاسی آن زمان - حواشی فعالیت فلسفی دوره حماسی - سه تمایل اصلی شورش اخلاقی، احیای مذهبی و فلسفه نظام مند عقاید مشترک قرن - مادی گرایی - ...

۶- تکتو گرایی ایدالیسمی جین شامل بخش هایی مانند جینیسم - حیات وردهامانا / vardhamana - انشقاق به شوتامبارها / svetambaras و دیگامبارها / Digambaras - ادبیات - پیوند با آیین بودا - فلسفه سانکهیها و اوپانیسادهای - منطق جینی - پنج نوع دانش - نایها / Nayas و تقسیمات آن - ...

۷- اخلاق ایده آلیسم نخستین بودائیان شامل بخش هایی مانند پیشگفتار - تجدید تفکر بودایی - ادبیات نخستین بودائیان - سه پیتاکا / Pitakas - سوالات شاه میلینتا - ویسوددهیماگا / Visuddhimagga - حیات و شخصیت بودا - وضعیت آن عصر - دنیای اندیشه - بطان متافیزیک - رسمیت مذهب - زندگی اخلاقی - اخلاقیات مستقل از متافیزیک و الهیات - روش اثبات

نخستین - دیدگاه های منفی، نه این و نه آن و مثبت - نخستین بودائیان و اوپانیسادهای - ...

جلد دوم:

۳- (مکاتب شش گانه برهمنی) در یازده قسمت تدوین یافته است به قرار زیر:

۱- پیشگفتار شامل بخش هایی مانند روح تاریخ درشناها / Darsanas - آستیکا و ناستیکا - ادبیات سوترا / Sutra - تاریخ عقاید مشترک - نظام ششگانه

۲- ایده آلیسم منطقی نیایه / nyaya شامل بخش هایی مانند نیایه و وایشیسیکا / Vaisesika - سرآغازهای نیایه - ادبیات و تاریخ - هدف و منظور - سرشت تعریف - ادراک - تحلیل و انواع ادراک - استنتاج - قیاس عقلی - قیاس - علیت - ...

۳- کثرت گرایی ذره گرایانه وایشیسیکا شامل بخش هایی مانند وایشیسیکا - تاریخ و ادبیات - مقولات نظریه دانش - جوهر - روح - مانا / mana - مکان - زمان - آکاشا / Akasa - زمین - آب - نور و هوا - نظریه ذره - عرض - فعل - کلیت - جزئیت - لزوم ذاتی - عدم - ...

۴- مکتب سانکهیها شامل بخش هایی مانند پیشگفتار - تقدیمات - ادبیات علیت - پراکرتی / Prakrti - گوناها / gunas - تجدید کهنی - پوروشا / Purusa - ...

۵- قاعده یوگای پتنجلی شامل بخش هایی مانند پیشگفتار - مقدمات مکتب یوگا - تاریخ و ادبیات - سانکهیها و یوگا - روانشناسی - معانی دانش - هنریوگا - تمهيلات اخلاقی - نظام بدن - قاعده نفس - حواس هدایت کننده - ...

۶- پورا وایمامسا / Purvamimamsa شامل

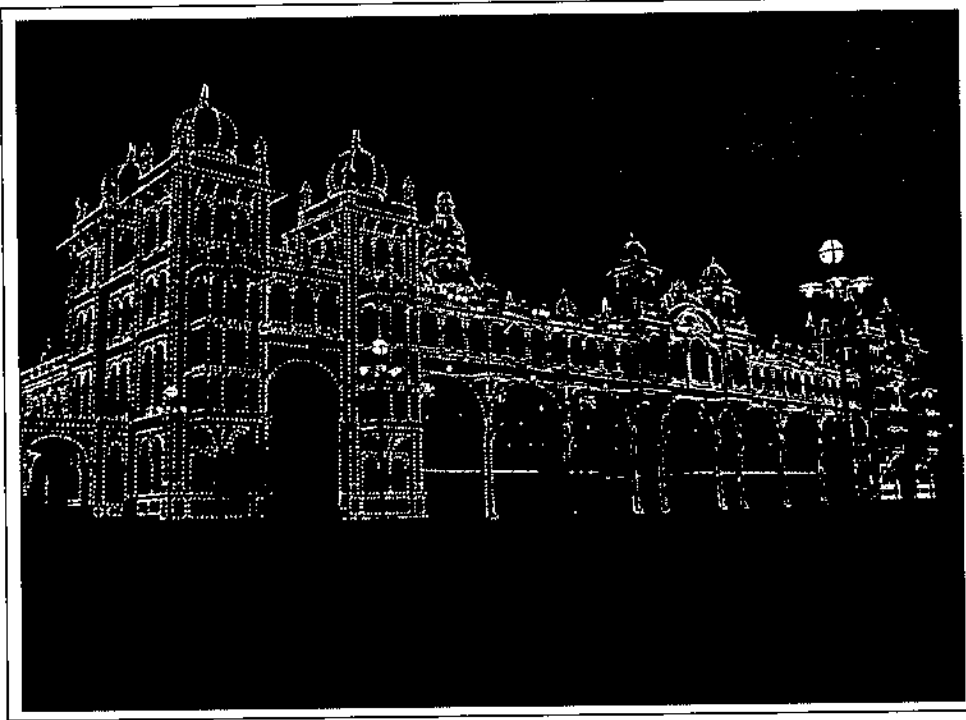
گرایی بودا - عقل گرایی بودا - مذهب در حصار استدلال - آئین بودایی و اوپانیسادهای - چهار حقیقت - حقیقت اول، انده - آیا بودایی آئین بدبینی است؟ - دومین حقیقت مصائب انده - فتای همه چیز - چهل - بودایی مفاهیم واقعی - ...

۸- فلسفه حماسی شامل بخش هایی مانند بازسازی آئین برهمنی - حماسه ها - مهابهارات - تاریخ - اهمیت مهابهارات - رامایانا - خروش مذهبی - عقاید مشترک فلسفی - عبادت دورگا / Durga - مکتب پاشوپتا / Pasupata - آئین واسودوا / Vasudeva - کرشنا / Krsna - ...

۹- توحید بهگود گیتا شامل بخش هایی مانند اهمیت گیتا در تفکر هندی - اهمیت جهانی آن - تاریخ - پیوند با مهابهارات - وداها - اوپانیسادهای - آئین بودایی - مذهب بهگوتا - سانکهیها و یوگا - تفاسیر هندی بر گیتا - اخلاقیات گیتا بر اساس متافیزیک - مسأله واقعیت - حقیقت در جهان عینی و ذهنی - برهمن و جهان - ...

۱۰- بودیسم به عنوان یک مذهب شامل بخش هایی مانند تاریخ بودایی بعد از مرگ بودا - آشوکا - ماهایانا / mahayana و هینایانا / Hinayana - آئین بودایی جنوبی و شمالی - ادبیات - اصول هینایانا - متافیزیک اخلاق و مذهب - طلوع ماهایانا - متافیزیک یگانگی و وحدت - ...

۱۱- مکاتب آئین بودا شامل بخش هایی مانند پیشگفتار - چهار مکتب رئالیستی و ایده آلیستی - ویهاسیکها / Vaibhasikas - ذات واقعیت - دانش - روانشناسی - سوترانتیکها / Sautrantikas - دانش دنیای بیرونی - خدا و نیروانا - یوگاساراها / yogacaras - نظریه دانش آنان - ... ضمایم شامل بخش هایی مانند شیوه رهبانیت - دیدگاه مقایسه ای - اوپانیسادهای - بودائیان

و دلالت‌های اخلاقی مذهبی و آموزه‌های فلسفی به استثنای اولین اثر اصلی او احاطه مذهب در فلسفه معاصر، که تاثیر مذهب را بر فلسفه مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد، نوشته‌های رادا کریشنان با پیوند مفاهیم مذهبی (خصوصاً تصوف سنتی هندو) و فلسفه (خصوصاً شیوه ایده‌آلیستی غربی) شکل گرفته است. با انتشار آثار سترگ ایندهاش، فلسفه هندی، دیدگاه زندگی هندو (۱۹۲۶م)، و دیدگاه ایده‌آلیستی حیات (۱۹۳۲ م) وی پیوند مثبت فلسفه ایده‌آلیستی و فراجهانی مذهبی را پایه ریخت و بعدها اصطلاح «مذهب جان» را بکار برد.

نوشته‌های رادا کریشنان بر سه مفهوم تاکید دارد. ۱- تفسیر مثبت از تفکر مذهبی کلاسیک هندی، یادداشتا، به خصوص بر سه متن اصلی کتاب‌های مقدس یعنی اوپانیشاده، بهگود کیتا، بره‌ماسوترا؛ ۲- حمایت از فلسفه ایده‌آلیستی، هم در بیانات هندی و هم در اساس فلاسفه غربی از افلاطون گرفته تا هگل و برادلی؛ ۳- انتقاد از ماده‌گرایان معاصر (بخصوص در غرب) و اندیشه علمی اگر چه دارای ارزش‌های معنوی یا مذهبی باشد. در هر یک از این سه مفهوم رادا کریشنان نشان می‌دهد که هر چند برهمن نهایت حقیقی است، اما جهان نیز دارای ارزش و اعتبار عمیق روابط انسانی می‌باشد.

مقام و سمت‌های دولتی رادا کریشنان:

۱- استاد فلسفه: دانشگاه میسور (۱۹۱۸-۱۹۲۱م)، دانشگاه کلکته (۱۹۲۱-۱۹۳۱ و ۱۹۳۷-۱۹۴۱م)؛ ۲- پست‌های دانشگاهی: معاون دانشگاه اندرا (۱۹۳۱-۱۹۳۶)، معاون دانشگاه هندو بنارس (۱۹۲۸-۱۹۴۸م)، رئیس دانشگاه دهلی (۱۹۵۳-۱۹۶۲)؛

سمت‌های سیاسی وی:

۱- نماینده هند در یونسکو (۱۹۴۶-۱۹۵۲ م)؛ ۲- سفیر هند در شوروی (۱۹۴۹-۱۹۵۲)؛ ۳- نایب رئیس جمهوری هند (از ۱۹۵۲ تا ۱۹۶۲) و رئیس جمهور (از ۱۹۶۲ تا ۱۹۶۷ م).

که تمام زندگی او را تسخیر کرده بود، علاقه‌مند شد. در دو اثر مهم خود یعنی دیدگاه ایده‌آلیستی زندگی (نشر در ۱۹۳۲ براساس سخنرانی هیبرت ۱۹۲۹)؛ مذاهب شرقی و اندیشه غربی (بر گرفته از مجموعه سخنرانی‌های دانشگاه آکسفورد، ۱۹۳۹ م) هم‌نویسی هندی و اندیشه مذهبی غربی که اثر حیاتی کاملی در وی داشت، را نشان داد.

اطلاعات اندک از خود نوشته‌های رادا کریشنان در مقالات «جستجوی من برای حقیقت» (۱۹۳۷ م) و مقاله هفتاد و پنج صفحه‌ای «مذهب معنوی و نیاز دنیوی» و قطعه‌هایی از اعتراف‌نامه (۱۹۵۲ م) است که روشن‌ترین اختصارات درباره اندیشه‌های او می‌باشد؛ اما ویژگی‌های زندگی شخصی او را روشن نمی‌کند.

در سال ۱۹۰۸ م، در سن بیست سالگی، رادا کریشنان مقاله سترگ خود «اخلاقیات ودانتا و پیش‌انگاری متافیزیکی آن» را منتشر نمود و به تعاقب آن برای پنج دهه هر سال یک اثر یا بیشتر منتشر کرد. اولین اثر بلند او فلسفه رایبندرانات تاگور (۱۹۱۸م) است، وی در این کتاب بیشتر به موضوعاتی پرداخته است که در دوره زندگی خود با آن مواجه بوده است؛ منابع هندی

* من باید کاملاً خشنود باشم که در مطالعه یک عقیده موفق بوده‌ام. هر چند که این اثر درباره هندوئیسم جامع و کامل نیست، اما جان حقیقی سیر تفکر هندی را نشان می‌هد.

بخش‌هایی مانند پیشگفتار - تاریخ و ادبیات - منابع دانش - ادراک - استنتاج - گواهی کتب مقدس - تطابق - ...؛
۷- ودانتا سوترا شامل بخش‌هایی مانند ودانتا و تفسیر آن - تالیف و تاریخ سوترا - پیوند با دیگر مکاتب - برهمن - جهان - ...

۸- توحید ودانتا در شنکارا / Samkara شامل

بخش‌هایی مانند پیشگفتار - تاریخ - حیات و شخصیت شنکارا - ادبیات - کاریکای گوناپاداس / karikaquadapadas - تاثیر دین بودایی - تحلیل عبارت‌ها - علیت - مخلوق - اخلاقیات و مذهب - پیوند با آئین بودا - برآورد عمومی از شکل گوناپاداس بهسارترهاری / bhartrhari - بهسارترهاری / bhartprapanca - پیوند شنکاره با اوپانیشاده و بره‌ماسوترا - پیوند آئین بودایی و دیگر قواعد فلسفه - حقیقت آتما - ...؛

۹- خداگرایی دامانوجا (شامل بخش‌هایی مانند پیشگفتار - پورانها - حیات - تاریخ و ادبیات - بهاسکارا / bhaskara - یاداویراکاشا / yadavaprakasa - پورانها - دلالت‌های نظریه دانش رامانوجا - ...؛

۱۰- شیوا، شاکتا و خداگرایی متاخر ویشنوا شامل بخش‌هایی مانند شیواسیانتا - ادبیات - متافیزیکی اخلاق و مذهب قاعده پراتیپاهینا / pratyabhi jna در کشمیر - شاکتیسم - ثنویت مدهوا - ...؛ ۱۱- نتیجه شامل بخش‌هایی مانند مراتب توسعه فلسفی هندو - اتحاد مکاتب مختلف - تنزل فلسفه در زمان حاضر - پیوند با غرب - ...

کتاب فلسفه هندی در حقیقت از امهات تحقیقات معاصر درباره هندوئیسم است و جای آن دارد که چنین اثر مهمی به فارسی نیز ترجمه شود و اسرار مکشوف آن بر همگان آشکار گردد. مولف خود درباره این کتاب می‌گوید: «من باید کاملاً خشنود باشم که در مطالعه یک عقیده موفق بوده‌ام. هر چند که این اثر درباره هندوئیسم جامع و کامل نیست، اما جان حقیقی سیر تفکر هندی را نشان می‌دهد.» (ج / ۲ ص ۲).

شرح حال پرفسور رادا کریشنان

رادا کریشنان، سروپالی / (۱۸۸۸-۱۹۷۵م) - (RADHAKRISHNAN, SARVEPALLI)؛ فیلسوف، سیاستمدار و رئیس جمهور هند از ۱۹۶۲ - ۱۹۶۷ میلادی، در تیرواتی، شهر کوچک زیارتی در جنوب مدرسه به دنیا آمد.

رادا کریشنان برای دوازده سال در مدرسه‌های تبلیغی مسیحی بود، تا آن که از کالج مسیحی مدرس در سال ۱۹۰۸ فارغ التحصیل شد.

از بحران‌های هندوان در سرزمین مادری‌اش و عقاید مسیحی در مدرسه، به فلسفه تطبیقی، مذهب و اخلاقیات